

Què es discutia a l'Assaig sobre l'enteniment humà de Locke?

L'ASSAIG SOBRE L'ENTENIMENT HUMÀ és un llibre força gruixut i els lectors no sempre han tingut clar quin era 'el tema central' al voltant del qual s'articulava l'obra; sobretot perquè al text hi ha una sèrie de digressions (sobre la llibertat [cap. 21 del llibre II], sobre la identitat personal, etc.) que avui possiblement tenen tant o més interès que el problema de l'origen del coneixement. En principi, un dels temes centrals de l'ASSAIG SOBRE L'ENTENIMENT HUMÀ és el d'intentar resoldre la pregunta sobre *quin és el paper de les dades dels sentits en relació a l'origen del coneixement*, però potser enfocar així la lectura del llibre és caure en una lectura retrospectiva, que el fa depenent del tema dels 'sense-data', plantejat per Russell i per la filosofia analítica del segle 20.

En la tradició analítica del segle XX, Locke passa per ser l'inventor de la tesi dels 'sense-data': val a dir, que per a Locke les idees i sensacions són la font (l'origen) del coneixement. En aquesta lectura, la substància és un 'sense-data', una dada mental que articula les percepcions. Els 'sense-data' són actes de consciència i són perceptius – es donen en temps present (i en aquest sentit s'han de diferenciar del que Russell anomena 'sensibilia', que són punts de vista, retrospectius o futurs). A partir dels 'sense-data' la percepció s'organitza en idees. Però, de fet, el concepte lockeà d'idea inclou no només els continguts perceptuals, o 'sense-data', sinó també els continguts de significació (els conceptes), àmbits que la filosofia analítica contemporània s'esforça a separar.

Per a un lector del segle XVII, un contemporani de la primera edició del llibre, era clar que a l'ASSAIG ..., Locke estava argumentant a favor d'un partit filosòfic: l'ASSAIG és el text d'un partidari la tradició filosòfica alternativa, que reivindica la física dels àtoms i el buit (la d'Epícur i Demòcrit), contra la física d'Aristòtil. Per això defensa el la matèria està composta de microestructures que anomena 'corpuscules' i diferencia entre qualitats primeres i segones. La seva opció filosòfica és la de Gassendi i els neoepicurius; la tradició enfrontada a Descartes. A l'ASSAIG... es rebutja la concepció cartesiana de l'ànima humana, es posa en dubte la seva immaterialitat, sembla que es defensa alguna forma de 'necessitarisme' en la seva anàlisi de la llibertat i Locke es pronuncia per una forma de nominalisme en el debat sobre els universals. L'ASSAIG per als seus contemporanis (i en primer lloc per a Leibniz) preconitzava una manera no cartesiana de ser modern. Quan a la *Introducció* del llibre, Locke diu que les facultats de l'enteniment seran descrites segons la 'manera clara i històrica' [*the historical plain method*], cal posar-se en el vocabulari de l'època: el 'mètode històric' en aquest context significa el mètode de la història natural, el de la filosofia experimental. 'Mètode històric' volia dir, en el context de la Royal Society (fundada l'any 1662), recollir les experiències sobre els canvis i fer experiències. En el context, fer 'història' de les coses significa negar-se a explicar les coses per la seva suposada 'essència' (ahistòrica) i descriure-les de manera objectiva.

Al segle XVIII, l'ASSAIG... es llegí d'una altra manera:, per a D'Alembert o Voltaire bàsicament era una 'història natural de l'ànima' o una 'física natural de l'ànima', una enquesta sobre l'origen de les nostres idees que vol aplicar a l'esperit un mètode descriptiu i experimental. És un estudi '*by the original way of knowledge*' (4, 14, 4).

El que Locke hauria plantejat és mètode d'anàlisi 'per la via de les idees'. D'aquesta manera, el nostre coneixement no s'estén més enllà de les idees que tenim està del tot limitat i depèn estretament de les experiències que copem del món i de nostres mateixos.

Després de Kant, l'obra de Locke deixà de ser apreciada, perquè hom considerà que l'experiència era incomprendible sense un marc previ en què aquesta experiència pogués tornar-se significativa. Locke només interessava en la mesura que es tenia per un antecedent del problema dels límits de l'enteniment, suposadament resolt definitivament per la CRÍTICA DE LA RAÓ PURA. Com que Locke deixà de banda el problema dels transcendents, no se'l valorà gaire. Després de Kant, tornar a Locke volia dir caure en un empirisme naïf, se'l considerava presoner del mite de les dades primàries, de les idees com a 'sense-data' (dades dels sentits) i d'una teoria del llenguatge fonamentada en l'experiència privada de la significació. Arribà un moment que el que diu l'ASSAIG semblava que 'ja ho sap tothom' i que no calia llegir-lo.

A finals del segle 20 i a inicis del 21, però, Locke ha retornat. I la pregunta és: per què?, quina necessitat n'hi havia? A parer meu, Locke retorna, especialment, per la discussió sobre la identitat personal, pel neguit (molt propi del canvi de segle) sobre la construcció del jo. El tema es planteja al cap. 27 del llibre II (que no es troba en la primera edició) i avui, quan la tecnologia ens obliga a replantejar l'antropologia, convé retornar-hi. Per a Locke cal diferenciar tres nivells d'anàlisi en estudiar l'home:

- 1.- En primer lloc tot home és un cos –i els criteris d'identitat d'aquest cos són els d'un animal, és a dir, estan basats en la continuació d'una vida.
- 2.- En segon lloc, tot home és una substància. Si s'identifica aquesta substància amb el cos, s'arriba igualment a la vida com a criteri d'identitat. Si es creu que els humans són substàncies immaterials, cal admetre que una substància pot ser dues persones i una persona dues substàncies (II,27,13).
- 3.- En tercer lloc, tot home té una consciència. En la continuïtat d'aquesta consciència rau, segons Locke, el criteri d'identitat personal.

La identitat humana en Locke vindria a ser una combinació de 1 i 3 [*The Body too goes to the making the Man* (2,27,15)]. En una època de transhumanisme, és fascinant la tesi lockeana segons la qual un home pot ser diverses persones (II, 27,20). Només per això, ja val la pena rellegir Locke, fins i tot passant per sobre de debats que avui queden llunyans, com el de la substància.

Materials d'un seminari sobre Locke, Ateneu Barcelonès - gener 2012.